

Hol felejtett el csapot papot Csokonai Vitéz Mihály? ...

Előszó.

A debreceni ősi református kollégium nagy számkivetettjének: Csokonainak itt tárgyalta more patrio kirándulását Petőfi Csokonai című verse alapján csak, mint humoros poemát tekintette eddig az irodalomtörténelem, annak megtörténtét életrajzíróinak egyike sem tette vizsgálat tárgyává. Kutatásaim alapján én most igazolni kívánom e tanulmánnyal, hogy az lényegében valóban megtörtént, s mint ilyen Csokonai sok tragikummal teljesen életének kedves, dereús epizódja. Tanulmányommal Csokonai életének egyik részlete tisztázódik, kilép az anekdóták, a mondák világából.

Bár Petőfi verse eléggé közismert, az elfelejtett csapot, papot is szinte közszólássá vált, a költeményt mégis függelékként közlöm amaz olvasók részére, akik nem ismernék, vagy nincsen éppen kezük ügyében a Petőfi-kötet.

Hajdúböszörmény, 1958. május hó.

H. Fekete Péter

Hol felejtett el csapot, papot Csokonai Vitéz Mihály? ...

A nagy embernek életének apró eseményei is méltók, érdekesek a felkutatásra, a feljegyzésre, a lerögzítésre. Érdekesek, mert ha nem is mások ezek, mint pillanatfelvételek életükből, mégis egy s más tekintetben tükörképei, filmdarabjai, jellemezők lehetnek arra a komoly nagy életre, mely az utókor előtt mint teljesen kialakult kép jelenik meg ugyan, de az apró részletekkel mindig színeződik, állandóan tökéletesedik is. Azért nemcsak érdekes, hanem egyenesen szükséges a nagy emberek élete eddig ismeretlen legkisebb részleteinek összegyűjtése is, mert ezek a részletek értékke válnak, feltéve, hogy a gyűjtés komoly

hozzaértéssel s nem éretlen gyermekek útján folyik ellenőrzés nélkül, s annak eredménye is megfelelő szakértelemmel és a már megállapított tudományos adatokkal való összevetéssel bíraltatik el.

Csokonai életének apró részleteit, hétköznapi epizódjait a 150 éves elhalálózási évforduló alkalmából gyűjtötték össze 1955-ben. Ez epizódok egyike a Csokonai első életirója: Domby Márton által megemlített vidéki kirándulása, s annak ideje alatt lejátszódott pincejelenet.^{1/} Hogy ez valóban megtörtént arra bizonyíték nemcsak a Domby által való felemlítés, hanem az esetnek egészen széles körben elterjedt volta is, mely Bombynak a nagy közönség által kevésbé olvasott könyve folytán aligha lehetett volna olyan általános. Így jutott el a csap és pap históriája vagy a Domby könyve, vagy a szóhagyomány útján Petőfihez is, ki azt 1844-ben Csokonai Cimű versében dolgozta fel. Ilyen előzmények után nem is annyira a körül foroghat a kérdés, hogy megtörtént-e ez az eset, hanem inkább annak megállapítás szüksége, hogy az hol, és kinél játszódott le. Erre kívánok felelni, ezt akarom megállapítani, melynek sikere aztán természetesen bizonyíték lesz a történet igaz volta mellett is.

Életpályám két olyan városban is folyt, éspedig Nagyszalontán és Hajduböszörményben, ahol erre vonatkozólag adatokat voltam szerencsés gyűjthetni. Ezek alapján megállapíthatom, hogy Petőfi által meírt esemény Hajduböszörményben folyt le Nagy István ottani református lelkész, a későbbi superintendentiális fenerális nótárius lakásán, mely a református paróchián volt. Bizonyítékaimat a övetkezőkben adom elő.

Nagy István hajduböszörményi papnak két leánya ment férjhez Nagyszalontára, éspedig Eszter leánya Nagy József református prédikátorhoz, Katalin pedig Balogh János közbirtokoshoz, aki később Nagyszalonta város szenátora is lett. Ez a Balogh-család a városban lakó szokatlanul nagyszám, s ezért megkülönböztetésül különböző előjelzőkkel ellátott Balogh-családok között /:küházi, rocskás Balogh, stb:/ „úr” Balogh nevet viselt. Balogh János, aki különben 1813-ban született, jó barátságban volt Arany Jánossal is, akinek házánál sokszor megfordult, sőt itt ismeretséget kötött az Aranyt meglátogató Petőfivel is. ^{2/} Ennek a Balogh Jánosnak fia volt de. Balogh Elek /:1845-1916:/, Nagyszalonta város tiszti fővárosa. Vele az Arany Emlékegyesületben dolgoztam, melynek ő elnöke, én pedig választmányi tagja és egyideig jegyzője is voltam. Tőle hallottam elbeszélni jegyzeteim szerint 1914-ben, hogy anyai nagyapja házánál Hajduböszörményben a református lelkéski

lakban többször megfordult Csokonai Vitéz Mihály mint vendég, mivel nagyapjával jó barátok voltak. Azt is elmondta, hogy a Petőfi versében elmondott pincei eset is ott történt meg. Elmondta, hogy Csokonainak később a lakodalomban eszébe jutott a csap, és szaladt is haza, de akkorra Nagy István már az aknát visszaütvén a hóródóba, maga nézett csap után; a hordót csapra is ütvén, Csokinait már egy óros borral várta. Ennyi eltérés van az elbeszélés, és a Petőfi verse között, mivel Petőfi, bizonyára a költői hatás kedvéért, a bort el is folytatja, ami valóban egy csöppet sem valószínű. /:"Itt áll már a szabály: Költő hazudj!" A bor elfoyását különben Domby sem említi művében.:/ Az estét is a lakodalmas háznál töltötte Csokonai, mert Balogh Elek elbeszélése szerint a házigazda a vacsora előtt átment a paróchiára, a illendő tisztelettel meghívta úgy tiszteletes Nagy István urat, mint Csokonait is a vacsorára. Másnap reggel pedig a gazda szekérbe fogatott, s be is vitte Csokonait Debrecenbe. A család nevére már nem emlékezett az elbeszélő, azt azonban elmondta, hogy igen nagy megtiszteltetésnek vették a két kiváló személyiség megjelenését a lakodalmas háznál. Büszkélkedve híresztelték a városban az esetet, s Csokonai nemsokára bekövetkezett halálakor a temetésre a családtagok közül Nagy Istvánnal be is mentek többen. Dr.Balogh Elek mindezeket édesapjától, édesanyjától és nagynénjétől hallotta, akik arról sokszor beszéltek, szóba hozván alkalmilag az esetet.

Mikor az elbeszélést hallottam ,akkor még nem tudtam, később azonban értesültem róla, hogy Balogh Jánosnak írásbeli feljegyzése is van arról, hogy Csokonai és ipa testi-lelki jóbarátok voltak, s a csap históriája az ipa lakásán történt. Ez a feljegyzés e tanulmány írásakor dr.Balogh János debreceni orvos /:szül. 1884:/, Balogh János unokájának birtokában volt, aki az elmondottak egyébként is tudta, s hozzám intézett levelével igazolta is.

Csokonai életének ez az epizódja Hajduböszörményben is emlékezetben volt régebben is, emlékezetben van ma is. Bakóczy János hajduböszörményi református lelkipásztor /:1830-1900:/, aki Nagy Istvánnak második utója volt a hajduböszörményi lelkészsgben, s ugyanabban a lakásban lakott, Töredék adatok a hajduböszörményi reformált egyház multjából című kéziratos munkájában foglalkozik a kérdéssel, 3/ a közli, hogy Nagy István és Csokonai egymásnak jó barátai voltak, és Csokonai Nagy István többször meglátogatta Hajduböszörményben. Így történt akkor is, mikor a csapról elfelejtkeztek, és nem vitték le a pincébe. A szomszédos lakodalmas házhoz akkor vitték haza a menyasszonyt, írja Bakóczy, nagy vigasság között. 4/ Ezt Csokonai egy percre meg akarta nézni, azonban a

szíves hívása, kínálgatásra egészen megfelejtkezett arról, hogy barátját a picében hagyta, s ott maradt a lakodalmas háznál.

Lévay Imre hajduböszörményi ref.el.isk. igazgatótanító /:1859-1932:/ mint szemtanú cikket írván Nagy István feledésébe ment a sirjának 1881. évi felkutatásáról. Nagy István Csokonai költő- és kortársának és személyes barátjának nevezi a Nagy István rokonságától származó és a városba is élő hagyomány alapján. 5/

Varga Zsigmond debreceni ref.kollégiumi tanár Nagy István halála 100. évfordulóján így emlékezik meg Nagy Istvánról: „Csokonai nagy barátja, Böszörmény lelkiistápjá.”6/

Fegyveres András hajduböszörményi földbirtokos /:1870-1946:/ előttem tett nyilatkozatában emlékezett rá, hogy édesapjától hallotta elbeszélni, hogy Csokonai sokat járt Böszörménybe Nagy Istvánhoz, aki a keleti paróchián lakott.

Lévay Márton ny.ref.el.isk.igazgatótanító, aki most 90 éves, mondja, hogy sokat hallott róla beszélni, hogy Csokonai sűrűn megfordult Nagy Istvánnál Hajduböszörményben, s mire később visszatérek, meg is nevezte az ő mostani lakásához nem messze eső azt a ma már lebontott házat, amelyben a lakodalom volt, ahova Csokonait behívták.

Dr. Kövér Sándor tiszti főorvos /:Hajduböszörmény:/ nagyapja: Kövér Pál /:1829-1928:/ elbeszéléséből tudja, hogy Csokonai meghitt barátságot tartott fenn Nagy István hajduböszörményi ref.lelkésszel, akit többször is felkeresett. Azt is tudja tőle, hogy Petőfi által versbe foglalt eset is Hajduböszörményben játszódott le a Nagy István lakásán, Csokonai egyik hajduböszörményi kirándulásáról más történetet is hallott a 99 éves korában elhalt nagyapjától. Elmondta, hogy Csokonai egyszer szószéki szolgáltatást is végzett Hajduböszörményben. Már előző nap kiutazott, s az estét vidám társaságban kártyázva töltötték. Kedélyesen folyt a kárgyázás, fűszerezve különböző tréfás megjegyzésekkel, mókákkal. Egyik játékos játéka közben közben „gaz a világ, tök a tromf” felkiáltással kezdte meg a játékot. Csokonainak tetszett a mondás, s elmosolyodott rajta. Ezzel azonban nem fejeződött be a tréfás mondás. A társaság egyik tagja odaszólt Csokonainak, hogy ezt a szólást vegye másnap textusnak, s erről predikáljon, ha legény a talpán. Csokonai nem hátrált meg, szó szót követett, a fogadás lett belőle egy cseber borban. Másnap reggel az egész társaság ott volt a templomban. Csokonai a szokásos rend szerint elimádkozván, felvette a bibliát, s abból textusként felolvasott egy részt, amely a világ gonoszságairól szólt. Azután betette a szent könyvet, és letette; a gyülekezet helyet foglalt. Csokonai kevés

szünetet tartva a férfiak padsora felé fordult, ahol a társaság is ült, s tekintetét reájuk irányítva egy kis versikével így kezdte meg a prédikációt:

Gaz a világ, tök a tromf
Jó kereszténynek,
Igy mondják ezt azok, kik
Tóbzódva élnek!...

Azután folytatta a beszédét, s a mindennapi életből vett példákkal illusztrálva olyan prédikációt vágott ki az emberek szeretetlenségéről, a világ gonoszságairól, hogy az asszonyok zsebkendővel törölgették a szemüket a meghatottságtól.

Az istentisztelet után a paróchián gyűlt össze a társaság a fogadás elbirálására, s a két lelkésszel is kibővülve egyhangú véleménye és döntése az lett, hogy Csokonai megnyerte a cseber bort, amelyet aztán a délutáni istentisztelet után pompás hangulatban el is fogyasztottak.

Dr. Horkay László „Milyen családból származott dicséretmondó Nagy István” címmel cikket írván, 7/ a cikkhez R.I. /:valószínűen Révész Imre főszerkesztő:/ a következőket írja jegyzetként: „Az a kérdés, hogy Kálmán Farkas használta-e Nagy Istvánnak azt az életrajzát, melyet veje, Benedek Lajos /:egyben hajduböszörményi utódja is:/ a Dunántuli Egyházi Almanach 1933 /:helyesen 1833:/ évi folyamán irt meg /:Zoványi Jenő adata:/, valamint betekintett-e a Nagy István fölött Arányi Istvántól és Szoboszlai Pap Istvántól tartott temetési beszédekbe? Mert ezekben mégis csak meg kellett hogy legyen valamiképen említve a Nagy István származása. Nekem most nincs időm ennek utánajárni, de a cikk szerzője alkalmilag megteszi bizonyára, és annak a hagyománynak igaz magvát is kiderítheti, mely szerint Nagy István lett volna az a Debrecenhez közel lakó „kálvinista pap, akivel Csokonai jó barátságban volt, s akinál a Petőfi megénekelte baleset történt a csappal és a dugóval.” Nincsen tudomásunk arról, hogy dr. Horkay László kiderítette volna R.I. e fehérsége folytán a Csokonai és a Nagy István barátságát, mégis megemlékezünk R.I. e sorairól, melyből kitetszik, hogy R.I. is ismerte az ide vonatkozó hagyományt, ha nem is nyilatkozik annak valóban megtörténte mellett. Ehhez a magunk részéről csak annyit teszünk hozzá, hogy sem a Szoboszlai Pap István, sem az Arányi által mondott temetési beszédben erről nincs szó. De nincsen szó a Nagy István veje: Benedek Lajos által irt életrajzban sem. 8/

Ezek után rátérek a hely ismertetésére, ahol az esemény lezajlott. Vecsey Sámuel püspök lemondván hajduböszörményi lelkészi állásáról, helyére Nagy István választott meg lelkésszé, aki ez állást 1801. május 10-től kezdődőleg töltötte be az 1831. évi kolerában történt elhalálkozásáig. Lakása és hivatala a keleti paróchián vol. Ez a mai Bocskai tér és a Baltazár Dezső utca sarkán levő központi fiuiskola helyeén volt. A telken három épület állott, és pedig a lelkészi lakás, a „tanuló ház”, amint általánosan nevezték a lelkészi hivatalt, melyben a könyvtár is volt, a asztán végül a harmadik, a sütő ház. /:Lásd a térképet!:/ A paróchia 1900.-ig, illetőleg 1902-ig volt lelkészi lakás, ettől kezdve pedig néhány évig bérház, 1909-ben bontották le, s helyére épült a református egyház központi elemi fiuiskolája. Itt kereste fl barátját kirándulásai alkalmával Csokonai, ami valóban többször megtörténhetett a baráti viszony kívül Debrecen és Böszörmény közelsége miatt is. A könnyű lehetőség is megvolt reá, hiszen a hajduböszörményi gazdák minden nagyobb vagy komolyabb eladásra és vételre ma is Debrecenben található böszörményi szekér a piacokon, a vásárokon, amelyek szívesen vettek fel és hozták-vitték nemcsak a diákféle embert, hanem mást is. Különösen Csokonai, bár 1800-ban Debrecenbe való hazamenetele után sűrűn felkeresi barátait, mégis a közeli környéken inkább csak Bárádon fordul meg többször, hol Erdős János és Bod János lelkészek állnak közel baráti lelkéhez; annak viszont semmi nyoma nincs, hogy ott történt volna a csap elfelejtése. Más Debrecen környéki lelkész nem is volt Csokonaival egykru.

Bakóczi Endre hajduböszörményi lelkész, Bakóczi János fia, megírván a keleti paróchia történetét annak lebontásakor, amelynek ő különben utolsó lelkész lakója volt, a többek között ezt mondja: „az épület pincéjében történt az a Petőfi által szépen leirt esemény is, mikor csapat, papot minden elfelejtett Csokonai Vitéz Mihály.” 9/

Lévay Márton ny. igazgatótanító elmondja, hogy a lakodalom a keleti paróchia nyugati szomszéd házában volt, mely ház azon a telken állott, mely a tanuló hát háta mögött terült el, s mely az ő mostani házához /:Bocskay tér 6.:/ negyedik szomszéd volt, 10/ Ez a ház az 1871. évi, Balthazar János által készített utcaszabályozási térképen még rajta volt, később tanítói lakásul is szolgált. Lebontása után a református egyház emeletes központi elemi leányiskolája épült fel a helyén. Hogy a szóban forgó időben ki volt a lakója, azt azonban nem tudja. Nem is lehetett másik ház a lakodalom színhelye, mert a paróchia másik szomszédja annak bejáratától távol, már a másik utcában volt, melyet csak az utcasarok megkerülésével

láthatott volna meg Csokonai, míg a nyugati szomszéd ház bejárata alig pár méternyire volt a paróchia kapujától.

Az adatok felsorolása után elmondjuk, hogy az ilyen baráti rövid látogatásnak nem igen szokott írásbeli bizonyítéka maradni, annál inkább nem, mert Debrecenből Hajdúböszörménybe való utazás, vulgárisan mondva „kiruccanás” még egy nagyobb utazásnak sem tekinthető, legalább is nem olyannak, amelyről Csokonai is feljegyzést tehetett volna. De nem tette ezt Nagy István sem, mert az nála, mint régi jó barátnál sem volt rendkívüli esemény, a többször is ismétlődött. Ha idegen helyen, vagy csak egyszer történt volna ilyen látogatás, akkor volna csak elvárható annak feljegyzése, de ebben a helyzetben nem. A hagyomány viszont erősen tartotta és 150 esztendő múltán is tartja a látogatás és érdekes epizódjának hitelét, éspedig nemcsak a Nagy István családja körében, nemcsak helyi viszonylatban, hanem távolabbi körben is; így jutott el az Petőfihez is, aki szívesen vette tollára feltétlenül költői feldolgozásra alkalmas humoros történet. A hajduböszörményi hite az esetnek ma is olyan erős, hogy a Hajdusági Múzeum néhány évvel ezelőtt / :akkor még mint Városi Múzeum:/ terve is vette a találkozás helyének emléktáblával való megjelölését.

Mindezek mellett is vizsgáljuk meg, hogy a hagyományt támogatják-e a két nagy ember életének egyéb körülményei is, s van-e valamelyes a valószínűségnek ellentmondó dolog. Ez utóbbi kérdésre azonnal kimondjuk, hogy nincs. Ellenben annál több van a hagyomány hite mellett. Első sorban is felemlíthetjük, hogy Csokonai és Nagy István mindketten debreceniek voltak, tehát földiek születésüknél fogva. Barátságuk egyező éeltkoruknál fogva – Nagy István 1770-ben, Csokonai 1173.-ban született, - már az iskola padjaiban kezdődött, hiszen az alsóbb iskolai osztályokat nem tekintve, melyek egészen a gyermekkor éveit voltak, mindketten egy évben léptek be az akadémiai tagozatba a debrecni kollégiumban, 1788-ban irtak alá az iskolai törvényeknek: subscibáltak, amint azt akkor mondani szokták. További pályafutásuk is együtt, egymás mellett halad. Együtt lesznek a költészeti osztály tanítói, s poeták preceptorai, nem is szólva arról, hogy mindketten már akkor verselnek; s ha Nagy István akkor még csak kezd is betekintgetni a költészet berkeibe, később az egyházi költészet olyan művelője, és biztos kezű lantosa lett, hogy még ma is több egyházi himnuszával szerepel a reformátusok énekeskönyvében. Az ő költői értékét megdönthetetlenül megállapította Arany János, aki, mikor arra kérték fel, hogy regormátus

gyülekezeti énekes könyv részére írjon egy pár éneket, a kérés teljesítése elől azzal tért ki, hogy nem érez magában tehetséget arra, hogy olyan szépségű, mély vallásos bugóságu, olyan feneséges szárnyalású éneket tudjon írni, mint az „Oh könyörgést meghallgató édes Atya”. ... Ezt a ma is egyik legfeneségesebb református egyházi éneket pedig Nagy István írta több más, ma is énekelt dicsérettel együtt.

De nézzük csak meg azt is, hogy mit mond a történet irodalmi feldolgozója, maga Petőfi a versben; az ő szavai vajon igazolhatják vagy cáfolhatják-e Csokonainak Nagy Istvánnal való kapcsolatát, és a nála Hajduböszörményben történt eseményt. Azt mondja Petőfi, hogy egy kálomista pap és Csokonai jó barátok voltak. Nagy István valóban kálomista pap volt, s kétségbenvonhatatlan a Csokonaival való barátsága. Azt is írja tovább Petőfi, hogy Csokonai egyszer kilódult Debrecenből; tehát nem elutazott Csokonai a barátjához, hanem csak kilódul, kiruccant hozzá. Igen, mert a barátja nem messze lakott, hogy utazni kellett volna, hanem közel, ahova csak kilódult, kirándult a magyar ember egy fél napra, vagy éppen csak egy estére. Közel lakott tehát a barát, a Böszörmény valóban szomszédos város volt Debrecennel, hiszen mindössze alig 20 kilométerre fekszik tőle, ahova Debrecenből könnyen kilódul egy jó barát egy kis kvaterkázásra. 11/ Honnan tudja Petőfi mindezt, hogy így pontosan leirt a versben. Domby könyvéből ismerhette az esetet, annak részleteit pedig bizonyára hallotta valahol; Böszörményben semmi esetre sem értesült róla, mert ő ott soha sem járt, hanem hallotta Debrecenben vagy Pesten, ahova a visszaemlékező hagyomány elvitte és ott fenntartotta az eset hírét. Tehát országos volt a szóhagyomány elterjedése; az eset hire, szóba került nemcsak az érdekelt családi körben, nemcsak Hajduböszörményben, hanem távolabbi helyen, szélesebb körben is. Sőt tovább megyek: Petőfi bizonyára tudta, mert hallotta azt is, hogy ki volt a vendéglátó gazdája Csokonainak, h a versben nem is írta, mert nem is írhatta ki a nevét. Tudta, hogy pap, tudta, hogy kálomista, tudta, hogy hol lakik, és csak így írhatta, hogy Csokonai kilódult hozzá, mert ha pl. Veszprémben lakott volna, nem használhatta volna a kilódult szót, hanem azt írja, hogy elutazott hozzá. Tehát még a vers kifejezései, szavai is bizonyoságul hívhatók a hagyomány történeti hűségének igazolására, valóságára.

Hivatkoztam Petőfire, a vers szavaira, s bizonyoságul hivatam azokat a történeti igaz volta és annak helye mellett. Ez első olvasásra talán logikátlanak tűnhetik fel, hiszen egy esemény megtörténtét talán nem is lehet meggyőzően igazolni egy olyan írás szavaival,

kifejezéseivel, amely írást az esemény lezajlása után több évtizeddel irtak. E kérdés eldöntésénél azonban figyelembe kell venni, hogy Petőfi nem maga alkotta a történetet, hanem hagyományt; élő hagyományt rögzít papírra. Amint a hagyományos története hiven irta le, talán csak a bor elfolyásával pótolta meg azt a költői hatás kedvéért,- úgy biztosra vehetjük, hogy a hagyomány szavaihoz, kifejezéseihöz is ragaszkodott. Nem módosította, nem változtatta meg azokat, amint nem változtatta meg a történetet sem; nem irta a pap helyett tanítót vagy tanárt, a kálomista helyett katolikust, és így tovább. Így fogva fel a dolgot a négy évtizeddel későbbben készült írása, vers szavai lehetnek bizonyítékok a korábbi történet hitelessége mellett.

Mint Csokonai életrajzírójánál: Domby Mártonnál, úgy Petőfinél is a hely felemlítése nélkül van leírva Csokonai pincejelenete, de a fent elmondottakon kívül a „hajduböszörményi hagyomány mellett szól az is, hogy más helynévvel kapcsolatban nem szerepel a köztudatban vagy népi elbeszélésekben Csokonai esete. Az 1955-ös gyűjtő-pályázaton sem találoztunk más azonosítással.”^{12/}

Próbáljuk még megállapítani azt is, hogy mikor történhetett ez a látogatása Csokonainak. Tudjuk, hogy Csokonai az 1800. év elején bucsut vett Somogyországtól, s májusban hazatér Debrecenbe. Ettől kezdve, ha tett is egy-egy kisebb utat, állandóan Debrecenben tartózkodott. Nagy István viszont a göttingai egyetemről hazajövén, Csokonainak Debrecenbe való hazatérése után néhány nap hiján egy év múlva: 1801. május 10-én foglalta el böszörményi lelkészi hivatalát. A látogatás tehát ez időtől 1804 tavaszáig történhetett. Csokonai később már olyan súlyos beteg volt, hogy ilyen baráti látogatásra sem igen vállalkozhatott. Az 1801-1804. éveknek is minden valószínűség szerint az őszi vagy valamely enyhébb téli napja valamelyikére tehető a látogatás, mert Hajduböszörményben az időben is, ma is ebben az időszakban tartják a lakodalmakat; ezek tavasszal vagy főként nyáron a multban elgt ritkán fordultak elő.

A fentiek alapján kétségbevonhatatlanul állapíthatjuk meg s adhatjuk feleletül a cimben feltett kérdésre, hogy a debreceni kollégium nagy számüzöttje Hajduböszörményben a református lelkipásztor: Nagy István vendégeként felejtett el csapot, papot. Családi emlékezések, sőt írásos feljegyzés, a társadalmi, egy nagy városra kiterjedő, ebben másfél század óta élő hagyomány, mely országosan is elterjedt már a megtörténés idejében, igazolják ezt, s e megállapításnak nem mondott ma sem ellene semmi és senki, ellenkezőleg

minden adat, a két szereplő személynek minden életkörülménye megcáfolhatatlanul igazolja azt, amit ez ez esetben feltétlenül megbízható és hiteles hagyomány hirdetett oly hosszú időn át, és hirdet ma is, hogy Csokonai beteg testének, sebzett szívének Hajduböszörmény szerető baráti légköre is nyújtott jóleső enyhülést, s ha nem is végleges, de legalább időleges gyógyulást.

Hívén minden nemes gondolat győzelemre jutásában, valóra válásában, nem lankadó, nem csüggedő hittel hiszem, hogy eljő az idő, amikor Csokonai emlékét megőrökíti az utókor Hajduböszörményben a látogatásait hirdető, s már egyszer tervezett, de megvalósulásra nem kerülhetett márványtáblával! Megőrökíti pedig azon a helyen, ahol látogatásai történtek: a református keleti paróchia helyén a Bocskay tér és a Balthazar Dezső utca sarkán, az ott épült központi fiuiskola falán... Megvalósulhat ez az emléktábla nem magáért azért a kis humoros epizódért, hanem Csokonaiért, az ő Hajduböszörményben történt többszöri időtöltése megőrökítéséért, sőt a másik szereplőért: Nagy Istvánért is, aki Hajuböszörménynek áldozatos életű, tragikus sorsu lelkipásztora, s amellet az egész hazai reformátusságának lelkét szárnyaltató egyházi írója, költője vol.

Függelék

C s o k o n a i .

Irta: Petőfi Sándor.

Egy kálomista pap a Csokonai
Egymásnak voltak jóbarátai.
Kilődul egyszer Debrecenből
S a jóbarát előtt megáll,
S: ihatnám, pajtás! így kiált fel
Csokonai Vitéz Mihály.

„No, ha ihatnám, hát majd ihatol,
Akad még bor számodra valahol,
Ha máshol nem, tehát pincémbe;
Ottan nem egy hordó bor áll”.
Szólott a pap, s leballag véle
Csokonai Vitéz Mihály.

„Ihol ni, uccu!” fölkiált a pap,
Amint egy hordóból dugaszt kikap;
„Szaladj csapért! ott fönne felejtém;
Szaladj öcsém, de meg ne állj!”
És fölrohan lóhalálában
Csokonai Vitéz Mihály.

A likra tette tenyerét a pap;
Csak vár, csak vár, hogy jön talán a csap,
S a csap nem jött, és a pap morgott:
„De mi az ördögöt csinál,

Hol a pokolba marad az a
Csokonai Vitéz Mihály?”

Tovább nem győzte várni a csapat,
Otthagyta a hordót /:a bor kifolyt:/,
Fölmén a pincéből a házba,
De ott fönn senkit nem talál.
Csak késő este érkezett meg
Csokonai Vitéz Mihály.

Hát a dologban ez volt az egész:
Kereste ott fönn a csapat Vitéz,
Zeget-zugot kikutat érte,
De csak nem jön rá, hogy hol áll?
És így csapért szomszédba mégyen
Csokonai Vitéz Mihály.

A szomszédban valami lakzi volt,
Elébe hoztak ételt és italt;
És im az étel és bor mellett
És a zenének hanginál
Csapot, papot, mindent felejtett
Csokonai Vitéz Mihály.

Jegyzet:

- 1/ Domby Márton: Csokonai V. Mihály élete s némely még eddig ki nem adott munkái. Pest. 1817. 44. 1.
- 2/ H. Fekete Péter: Arany és Petőfi barátsága 7-8 és 11.1.
- 3/ Ez a sok értékes helyi adatot tartalmazó vastag kötetnyi kézirat a második világháború pusztulásainak esett áldozatul, a fontosabb részei azonban szerző másolatában és birtokában megvannak.
- 4/ Ez Hajduböszörmény ma is nagy kocsisorral, zeneszóval történik rendesen a kora délutáni órákban.
- 5/ Léway Imre: Emlékezés. Hajduböszörmény c. lap 1931:35. szám.
- 6/ Varga Zsigmond: Emlékezés. Hajduböszörmény c. lap.
- 7/ Debreceni Protestáns Lap. 1944:28.
- 8/ Dunántuli Egyházi Almanach. 1833.
- 9/ H.-Böszörmény és Vidéke. 1909:15.
- 10/ Ez szintén az egyházé volt, 1765-ben vette Rompa Mihálytól. Prot.II.302.Városi Levéltár.
- 11/ A most köztük lévő Józsa község még akkor nem volt meg.
- 12/ Vargha Balázs: Lektor vélemény.
